

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشگاه بزرگ اسلامی قم

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم اجتماعی

عنوان پایان نامه:

حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی علوم سیاسی

دانشجو:

سید حسام‌الدین باب‌گوره

استاد راهنما:

دکتر محمد رحیم عیوضی

اسفند ماه ۱۳۹۰

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم اجتماعی

گروه علوم سیاسی

عنوان پایان‌نامه:

حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی علوم سیاسی

دانشجو:

سید حسام‌الدین باب‌گوره

استاد راهنما:

دکتر محمد رحیم عیوضی

استاد مشاور:

دکتر فرهاد درویشی

اسفند ماه ۱۳۹۰

تقدیم به پدر که اقتدارم که با تلاش بی پایان و مشق مشقت، مرادرس شجاعت و عدالت آموخت؛

تقدیم به مادر فدکارم که با مهر، وفا و ایثار بی نظیرش، مرادرس نوع دوستی و صبوری داد؛

تقدیم به خواهران و برادران شفیقم، عمه‌ی دلسوزم و امیرکوچولوی دوست داشتنی، که با صفا و صمیمیت

باطنی‌شان، مراقبت قلب بخشیدند؛

و تقدیم به مهربان‌هاورینم، آنکه مرا آرامش فکرت و جان داد تا قوه‌ی تعقل و تفکر، دمی چند از ملال

زیستن بکسلد و عمره‌ی نشاط ارمغان آورد.

پاسکذاری

همچنان که آداب تعلیم و تعلم روای داند شایسته است از کلیه ی اساتید بزرگوار و ارجمند به ویژه اساتذ راهنمای کراتقدر و مغزرم جناب آقای

دکتر محمد رحیم عیوضی، کمال پاسکذاری و امتنان داشته باشیم که در طول دوران دانشجویی و خاصه نگارش پایان نامه، اینجانب را بارها همنامی های حاملند و

دلسوزانی شان به وادی علم و اخلاق انسانی هدایت کردند؛

همچنین از استاد مشاور جناب آقای دکتر فرهاد درویشی که نگارنده را در نگارش پایان نامه از راهنمایی های سودمندشان بهره مند نمودند و از اساتید محترم

گروه علوم سیاسی تشکر می نمایم.

در پایان به جاست، از دوست بزرگوار جناب آقای رزمکار بدری، قدردانی نمایم که در ترجمه و صفحه آرایی پایان نامه، نگارنده را یاری نمودند.

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
 معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی
 فرم شماره ۳۰

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه / رساله

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان‌نامه کارشناسی ارشد / دکتری
 دانشجوی رشته گرایش تحت عنوان
 در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۳۰ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان‌نامه با نمره و درجه مورد تأیید هیأت
 داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبیه دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	محمدحسین منصوری	رئیس	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی	[Signature]
۲	استاد مشاور	فراد درویش	استاد	بین‌المللی	[Signature]
۳	داور خارج	سید محمد رسول	دانشیار	دانشگاه تهران	[Signature]
۴	داور داخل	بهرام نوازین	استاد	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی	[Signature]
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	مجترب ره‌آزاده	~	~	[Signature]

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی
(فرم شماره ۲۶)

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب سید حسام الدین دانشجو رشته علوم سیاسی مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد با بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه / تز تحصیلی خود، با عنوان تعمیر و بازسازی نهادهای اساسی جمهوری اسلامی ایران را تأیید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوی آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خودم بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی، خارجی و یا بین المللی، نبوده و تعهد می نمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهد نامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و ... دانشگاه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوطه اقدام نماید. مضافاً اینکه کلیه مسئولیت ها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء و تاریخ

۹۰/۱۱/۲۰

چکیده

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ماحصل انقلابی با مشخصه‌های اسلامی و مردمی است و بر همین اساس از منشأ و منبع اسلامی و مردمی برخوردار است. پیرو این منشأ و منبع، حاکمیت نظام حاصله از این انقلاب، صورتبندی و فرم‌اسیونی دوگانه‌ی الهی-مردمی دارد که در جمهوریت و اسلامیت نظام جمهوری اسلامی ایران تجلی یافته است. یکی از کار ویژه‌های اصلی قانون اساسی، تبیین حقوق مردم و حاکمیت است، که در این پژوهش سعی بر آن شده است تا مصادیق و نحوه‌ی ارتباط این حقوق، مورد مطالعه و بررسی واقع شود. یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر، نشان می‌دهد که متأثر از مبانی اسلامی-مردمی قانون اساسی، و تعامل تلازمی حاکمیت الهی و مردمی در این قانون، مصادیق مختلفی از حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی موجود است و نوع ارتباط این حقوق، براساس چگونگی ارتباط جنبه‌های الهی و مردمی حاکمیت، ارتباطی تلازمی است که اصل پنجاه و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصداق عینی این ارتباط است.

کلید واژه: حقوق، مردم، حاکمیت، قانون اساسی، حاکمیت الهی-مردمی .

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۱	۱- طرح مسأله
۲	۲- سوال اصلی
۳	۳- سوالات فرعی
۳	۴- فرضیه
۳	۵- ادبیات موضوع
۵	۶- هدف پژوهش و اهمیت موضوع
۵	۷- متغیرهای مستقل و وابسته
۵	متغیر وابسته : حقوق مردم و حاکمیت
۵	۸- سازماندهی تحقیق
۶	۹- روش تحقیق
۶	۱۰- نتایج علمی قابل پیش بینی از تحقیق
۷	فصل اول: کلیات مفهومی
۷	مقدمه
۸	تعریف مفاهیم
۸	۱- حاکمیت
۹	۱-۱- ریشه حاکمیت و تحوّل تاریخی این مفهوم
۱۱	۱-۱-۱- نظریه حاکمیت مطلق
۱۲	۱-۱-۲- نظریه حاکمیت مردم
۱۳	۱-۱-۳- نظریه حاکمیت ملی

۱۳	۲-۱- حاکمیت در اسلام
۱۵	۲- مردم
۱۶	۳- حق
۱۷	۴- حقوق
۱۷	۶- قانون اساسی
۲۰	فصل دوم: مبانی نظری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۰	مقدمه
۲۱	۱- منشأ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۳	۱-۱- منشأ وحیانی
۲۴	۲- منابع وحیانی قانون اساسی
۲۴	۲-۱- قرآن
۲۶	۲-۲- سنت و سیره
۲۸	۲-۳- اجماع
۲۸	۲-۴- عقل
۲۹	۳- نظریات فقهی - سیاسی امام خمینی (ره)
۳۱	۳-۱- نظریه ولایت فقیه
۳۲	۳-۲- قانون حکومت اسلامی از منظر امام خمینی (ره)
۳۳	۳-۳- ویژگی های قانون اساسی از منظر امام خمینی (ره)
۳۳	۳-۳-۱- قانون اساسی با محوریت اسلام
۳۴	۳-۳-۲- رأی ملت اعتباربخش به قانون اساسی
۳۵	۴- حقوق موضوعه
۳۸	جمع بندی
۳۹	فصل سوم: سیر تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

- ۴۱-۱- مراحل تدوین و تصویب قانون اساسی
- ۴۱-۱-۱- تدوین پیش نویس قانون اساسی
- ۴۳-۱-۲- عرضه به افکار عمومی
- ۴۳-۱-۳- بررسی نظرات مراجع حوزه علمیه قم و سایر پیشنهادات
- ۴۴-۱-۴- بررسی تذکرات رهبر انقلاب اسلامی
- ۴۶-۱-۵- بررسی نظرات جامعه مدرسان حوزه علمیه قم
- ۴۶-۱-۶- بررسی پیش نویس در شورای انقلاب
- ۴۷-۱-۷- بررسی و تنظیم پیش نویس قانون اساسی به عنوان لایحه در کابینه دولت موقت
- ۴۷-۱-۸- تشکیل مجلس بررسی نهایی پیش نویس قانون اساسی
- ۴۸-۱-۹- تشکیل دبیرخانه مجلس بررسی نهایی قانون اساسی
- ۴۸-۱-۱۰- ایجاد کمیسیون های تخصصی در مجلس بررسی نهایی قانون اساسی
- ۴۹-۱-۱۱- تشکیل جلسه های عمومی بررسی نهایی قانون اساسی
- ۵۰-۱-۱۲- بررسی مجدد و بازبینی مصوبات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی
- ۵۱-۱-۱۳- بررسی نهایی در مجلس خبرگان
- ۵۱-۱-۱۴- همه پرسی و تصویب نهایی

فصل چهارم: بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

- ۵۵-۱- ضرورت بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- ۵۵-۱-۱- عدم پیش بینی نهاد و مکانیزم مدیریت بحران
- ۵۶-۱-۲- ناهماهنگی در قوه مجریه
- ۵۶-۱-۳- ناکارآمدی نظام شورایی قوه قضائیه

۵۷	۱-۴- عدم توافق در قانونگذاری
۵۷	۱-۵- ضرورت تداوم رهبری مبتنی بر ولایت فقیه در بینش رهبری
۵۸	۲- چگونگی بازنگری
۶۰	۳- نتیجه کار شورای بازنگری و تصویب نهایی
۶۱	جمع بندی
۶۲	فصل پنجم: حقوق مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۶۲	مقدمه
۶۴	۱- مفهوم شهروندی
۶۶	۲- شهروندی و تحولات مفهومی آن در بستر تاریخ
۶۶	۲-۱- دوره پیشامدرن
۶۷	۲-۲- دوره مدرن
۶۸	۲-۳- دوره پسامدرن
۷۰	۲-۴- شهروندی در دین اسلام
۷۲	۳- حقوق مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۲	۳-۱- حقوق مدنی و سیاسی
۷۳	۳-۱-۱- برابری
۷۴	۳-۱-۱-۱- تساوی در برابر قانون
۷۴	۳-۱-۱-۲- تساوی حقوق
۷۶	۳-۱-۱-۳- تساوی در مقابل دادگاه ها
۷۷	۳-۱-۱-۴- تساوی در اشتغال به مشاغل دولتی
۷۸	۳-۱-۲- آزادی های عمومی
۷۸	۳-۱-۲-۱- آزادی های تن یا آزادی های شخصی
۷۹	۳-۱-۲-۱-۱- مصونیت جان

۷۹	الف - حق حیات
۷۹	ب - منع بازداشت خودسرانه
۸۰	پ - منع شکنجه
۸۰	ت - مصونیت حیثیت و افشای امور خصوصی
۸۰	۳-۱-۲-۲- آزادی رفت و آمد و اختیار مسکن
۸۱	۳-۱-۲-۳- مصونیت مسکن
۸۲	۳-۱-۲-۴- آزادی شغل
۸۲	۳-۱-۲-۲- آزادی های فکر
۸۴	۳-۱-۲-۱- آزادی عقیده و مذهب
۸۵	۳-۱-۲-۲- آزادی بیان و مطبوعات
۸۵	۳-۱-۲-۳- آزادی سیاسی
۸۶	۳-۱-۲-۳- آزادی های گروهی
۸۷	۳-۱-۲-۱- آزادی تشکّل و احزاب
۸۸	۳-۱-۲-۲- آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی ها
۸۹	۳-۱-۳- حقوق قضایی
۹۰	۳-۱-۳-۱- اصل برائت
۹۰	۳-۱-۳-۲- قانونی بودن محاکم، جرایم و مجازات
۹۱	۳-۱-۳-۴- حق داشتن وکیل در محاکم
۹۲	۳-۱-۳-۷- حضور هیأت منصفه در جرایم سیاسی و مطبوعاتی
۹۲	۳-۲- حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی
۹۴	۳-۲-۱- حق برخورداری از آموزش و پرورش همگانی
۹۴	۳-۲-۲- حق برخورداری از تأمین اجتماعی
۹۴	۳-۲-۳- حق برخورداری از حدأقل زندگی و سلامت
۹۵	۳-۲-۴- حق تشکیل خانواده

۹۵ ۳-۲-۵- حمایت از حقوق زنان و کودکان

۹۶ ۳-۲-۶- حق مالکیت

۹۷ ۳-۲-۷- آزادی کسب و کار

۹۸ ۳-۲-۸- حق تابعیت

۹۹ جمع بندی

۱۰۰ فصل پنجم: حقوق حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۰۰ مقدمه

۱۰۲ ۱- حقوق حاکمیت

۱۰۳ ۱-۱- حق حکومت کردن

۱۰۵ ۱-۲- امر به معروف و نهی از منکر

۱۰۷ ۱-۳- دفاع از تمامیت ارضی، استقلال و آزادی

۱۰۹ ۱-۴- حفظ محیط زیست به عنوان وظیفه عمومی

۱۱۱ ۱-۵- پرداخت مالیات

۱۱۴ جمع بندی

۱۱۵ فصل هفتم: صورتبندی حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۱۵ مقدمه

۱۱۶ ۱- گذاری بر خواتش های اسلامیت و جمهوریت در جمهوری اسلامی ایران

۱۱۷ ۲- حاکمیت دوگانه الهی - مردمی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۲۰ ۲-۱- حاکمیت الهی

۱۲۱ ۲-۱-۱- اصول حاکمیت الهی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۲۲ ۲-۲- حاکمیت ملی و مردمی

۱۲۴ ۲-۲-۱- اصول حاکمیت ملی و مردمی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۲۶ ۲-۲-۲- روش های اعمال حاکمیت مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۲۸

جمع بندی

۱۲۹

فصل هشتم: تعامل تلازمی حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۲۹

مقدمه

۱۳۱

۱- تعامل حاکمیت الهی و مردمی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۳۱

۲- تعامل اسلامیت و جمهوریت در اندیشه سیاسی امام خمینی

۱۳۱

۱-۲- اسلامیت

۱۳۲

۲-۲- جمهوریت

۱۳۳

۳- تعامل حاکمیت الهی و مردمی، عامل تلازم حقوق مردم و حاکمیت

۱۳۶

۴- تلازم حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۴۱

نتیجه گیری

۱۴۵

۱- منابع فارسی

۱۴۵

الف - کتاب

۱۴۸

ب - مقالات و پایان نامه

۱۵۱

۲- منابع لاتین

۱۵۱

۳- سایت اینترنتی

مقدمه

۱- طرح مسأله

انقلاب اسلامی ایران و دستاوردهای آن، منشأ تحولات و دگرگونی‌های بنیادی در ساختارهای سیاسی، فرهنگی، حقوقی و اقتصادی ایران بوده است، بطوریکه صورتبندی ساختارها و کارگزاری‌های متعددی در ایران را منجر شده است. پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) در سال ۱۳۵۷ و به دنبال آن برگزاری همه پرسی دهم و یازدهم فروردین ماه ۱۳۵۸ که منجر به تأسیس نظام جمهوری اسلامی در ایران گردید، هر چند نتیجه‌ی مهم انقلاب به شمار می‌رفت، ولی فی نفسه نمی‌توانست بیان‌کننده‌ی آرمان‌ها و خواسته‌های انقلاب و مردم باشد و ضرورت داشت که این آرمان‌ها و خواسته‌های تاریخی در چارچوبی حقوقی و عملیاتی، الگوی رفتار، نقشه‌ی راه و سازمان دهنده‌ی نظام جمهوری اسلامی گردد. براین اساس، نهادینه شدن تحولات بنیادین حاصله از انقلاب و همچنین تثبیت و استمرار مردم‌سالاری در ایران پس از انقلاب، مستلزم تدوین و تصویب یک قانون محوری و مشروعیت‌بخش بود تا هم نظام جایگزین سیستم استبدادی پهلوی را تئوریزه کند و هم ساز و کارها، کارگزاری‌ها و مکانیزم‌های رفتاری سیستم جدید را در سیاست داخلی و خارجی جهت نیل به آرمان‌های انقلابیون (استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی) طراحی نماید. این مهم در چارچوب تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محقق گردید.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان نهاد بنیادین ماحصل انقلاب اسلامی بیانگر نظام سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی کشور، و همچنین انعکاس دهنده و مبین نمادهای هویتی ایرانیان می‌باشد، که از کانال همه-پرسی، تجمیع‌گر ارزش‌ها و نمادهای هویتی مشترک ایرانیان شد. چنانکه در مقدمه‌ی قانون اساسی نیز بر این امر تأکید شده است: «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و

اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد.» براین اساس، اگر رویکرد ما به سیاست، منطبق با تعریف دیوید ایستون باشد که سیاست را توزیع اقتدارآمیز ارزش‌ها (D.Easton, 1965: 57) معنا می‌کند، مشهود است که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مثابه‌ی یک سیستم باز سیاسی از کانال همه‌پرسی، ارزش‌ها و نمادهای هویتی مردم ایران (درون‌داد) را پردازش کرده و ساز و کارها، کارگزاری‌ها و الگوی رفتار مردم و حاکمیت (برون داد) و به عبارتی دیگر فرهنگ سیاسی را نهادینه و نظام‌مند نموده است.

تبیین و تشریح حقوق و تکالیف مردم (شهروندان) و حاکمیت، یکی از کارویژه‌های اصلی قانون اساسی می‌باشد که با تئوریزه کردن آنها در چارچوب اندیشه‌های معمار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و نظام ارزشی و فرهنگی جامعه، و پیش‌بینی ساز و کارهای اجرایی برای دادن ماهیتی لازم الاجرا به آنها، این کارویژه را عملیاتی می‌کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در قالب ۱۷۷ اصل، کارویژه‌ی مذکور را تئوریزه و نهادمند کرده است.

براین اساس، در این پژوهش سعی بر آن است، ضمن بررسی مبانی نظری، منشأ شناسی و منبع شناسی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، روند تدوین و تصویب این قانون، همچنین، شناخت حاصل کردن از مفهوم مردم و شهروند و حقوق آن در گذر تاریخ، بررسی مفهوم حاکمیت و صورتبندی‌های متفاوت آن، صورتبندی حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حقوق مردم و حاکمیت از منظر نوع ارتباط بین حقوق طرفین (مردم و حاکمیت) و مصادیق و نمودهای آن، در این سند سیاسی - حقوقی مورد کنکاش واقع شود و از آن جهت که آموزه و نظریه‌ی شاکله‌ی انقلاب اسلامی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مثابه‌ی نهاد بنیادین ماحصل آن، نظریه‌ی ولایت فقیه امام خمینی (ره) می‌باشد، شناخت حقوق شهروندان و حاکمیت و تبیین نوع ارتباط آن دو، مستلزم غور و بررسی اجمالی نظریه‌ی ولایت فقیه امام خمینی (ره) می‌باشد، که در فصول آغازین تحت عنوان مبانی نظری قانون اساسی، به آن پرداخته خواهد شد.

۲- سوال اصلی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رابطه‌ی بین حقوق مردم و حاکمیت، چگونه تدوین و تشریح شده است؟

۳- سوالات فرعی

- مبانی نظری و منشأ مشروعیت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران چیست؟
- روند شکل گیری و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از آغاز انقلاب تا اصلاح و بازنگری نهایی آن چگونه است؟

- مردم (شهروندان) در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دارای چه جایگاهی هستند؟
- حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دارای چه جایگاهی است؟

۴- فرضیه

در نظام جمهوری اسلامی ایران، بین حقوق مردم و حاکمیت، در چارچوب نظریه‌ی ولایت فقیه و حاکمیت دینی (الهی - مردمی) متوجه از آن، رابطه‌ی تلازمی برقرار است که میزان تعهد طرفین به این دو مؤلفه‌ی محوری و مصادیق آنها در قانون اساسی تدوین و تشریح شده است.

۵- ادبیات موضوع

علیرغم اهمیت بسیار زیاد حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان سنگ بنای مردم سالاری و حکومت دموکراتیک، تا کنون تحقیق و پژوهش مستدل و مستندی به صورت مستقل در این رابطه انجام نشده است و تحقیقات انجام شده به صورت اجمالی و جسته گریخته، گذاری به موضوع مورد بحث داشته‌اند. ادبیات موجودِ موضوعِ مورد مطالعه را می‌توان در سه دسته طبقه‌بندی کرد:

الف) کتاب:

با وجود اینکه کتاب خاصی به صورت مستقل به حقوق حاکمیت و مردم پرداخته است، ولی مجموعه‌ای از کتب را می‌توان شناسایی کرد که به موضوع مورد بحث مرتبط می‌باشند. در این دسته از کتاب‌ها صرفاً به تفسیر و تشریح حقوقی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است: کتاب «حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران» اثر سید محمد هاشمی، در سه جلد به تفسیر و تشریح قانون اساسی پرداخته است، کتاب «حقوق اساسی و نهادهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران» اثر جلال‌الدین مدنی، کتاب «حقوق اساسی» جعفر بوشهری، کتاب «شرح قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» اثر محمدحسین ایران منش، کتاب «حقوق اساسی و ساختار حکومت جمهوری اسلامی ایران» نوشته‌ی قاسم شعبانی، کتاب «شرح و تفسیر قانون اساسی» اثر محمد یزدی؛

کتاب «مبانی فقهی کلیات قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» نوشته‌ی حجت‌الاسلام و المسلمین عمید زنجانی که با رویکردی تاریخی-فقهی، روند تأسیس قانون اساسی و اصول و اصلاحات و مبانی نظری و فقهی آن را مطالعه کرده است، به حقوق مردم و حاکمیت به صورت بسیط و مستقل پرداخته است. کتاب «بررسی حقوقی-سیاسی تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی: کاربرد روش تاریخ نگاری شفاهی در پژوهش‌های حقوق اساسی» به قلم محسن خلیلی، روند تدوین و تصویب قانون اساسی را مورد مطالعه قرار داده و به تشریح حقوق ملت و حاکمیت پرداخته است.

ب) مقالات:

راجع به موضوع مورد پژوهش، مقالات متعددی یافت می‌شود که اکثریت قریب به اتفاق آنها به صورت اجمالی یکی از مولفه‌های حقوق مردم و یا حقوق حاکمیت را در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار داده‌اند و یا در اثنای بحث خود، گذاری به ساختار قانون اساسی، روند تصویب آن و حقوق مردم و شهروندان داشته‌اند. بنابراین، مقاله‌ای که مستقلاً به حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بپردازد، کار نشده است. مقاله‌ی «حقوق مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» اثر عباس نیکزاد، که از لحاظ موضوعی قرابت زیادی با پژوهش حاضر دارد، به ذکر انواع حقوق مردم در قانون اساسی - بدون تفسیر و تشریح - اکتفا کرده است، و بر اساس حقوق طبیعی و حقوق بشر در اسلام، برخی از اصول قانون اساسی را مورد بررسی قرار داده است. همچنین تحقیق دیگری که اشتراک موضوعی قابل توجهی با پژوهش حاضر دارد، مقاله‌ی «ابعاد حاکمیت مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» اثر جلال درخشه است، که ضمن تبیین مفهوم حاکمیت سیاسی و نظریه‌های مربوط به آن، نظریه‌ی حاکمیت در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران را، همراه با نمودهای آن در نهاد قانون اساسی و کارگزاری‌های اصلی آن، من جمله: رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، شوراها و همه‌پرسی، مورد مطالعه قرار داده است و به بررسی تکالیف مردم و حقوق حاکمیت پرداخته است.

ج) پایان‌نامه‌ها:

در رابطه با حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مستقلاً پایان‌نامه‌ای کار نشده است. بنابراین انجام چنین پژوهشی با توجه به اهمیت موضوع و لزوم آن در تکوین مردم‌سالاری، ضروری می‌نماید. با این وجود، راجع به حوزه‌ی مورد مطالعه‌ی پژوهش حاضر، چندین پایان‌نامه تألیف شده است که به صورت پراکنده و اجمالی گذاری به حاکمیت، حکومت، حقوق مردم، شهروندان، اقلیت‌ها، جامعه‌ی مدنی و...

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران داشته‌اند، من جمله: «حق حاکمیت مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» اثر علی صباغیان به تلفیق بین نظریه‌ی حاکمیت الهی و نظریه حاکمیت مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. «حکمرانی خوب و ارزیابی حاکمیت و حکومت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» نوشته‌ی بهزاد قربانی درآباد، نظریه‌ی مدرن حکمرانی خوب را در چارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، با رویکردی تطبیقی مورد بررسی قرار داده است. «بررسی رعایت حقوق شهروندان در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» تألیف مجتبی پیشوائی، موارد ایجابی مطابقت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با حقوق بشر را مورد مطالعه قرار داده است. «بررسی اصل ۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» تألیف زیبا نیلی، مؤلفه‌ی حاکمیت را در چارچوب اصل ۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد بحث قرار داده است.

۶- هدف پژوهش و اهمیت موضوع

قانون اساسی به مثابه‌ی یکی از بنیادهای دموکراسی‌های معاصر، از یک سو متضمن تأمین حقوق و آزادی‌های مردم و از سوی دیگر مبین حقوق حاکمیت و تحدیدکننده‌ی قدرت آن است که با انجام کارویژه‌ی فوق، زمینه‌های تحقق حکومت مردم سالار را فراهم می‌کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در راستای عملیاتی کردن این کارویژه، تدوین و تصویب شده است؛ بر این اساس، عملیاتی شدن این کارویژه مستلزم شناخت و معرفت حاصل کردن از حقوق مردم (آزادی‌ها) و حقوق حاکمیت (قدرت محدود شده) است. پژوهش حاضر، با هدف شناخت و تشریح حقوق حاکمیت و مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بررسی جایگاه نظریه‌ی ولایت فقیه در قانون اساسی انجام شده است.

۷- متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر مستقل : قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

متغیر وابسته : حقوق مردم و حاکمیت

۸- سازماندهی تحقیق

ساختار پژوهش حاضر متشکل از یک مقدمه، هشت فصل و یک نتیجه‌گیری است. مباحث مطرح شده در بخش‌های پژوهش از این قرار است: